LIDERLIK MAHORATINI TARBIYALASHNING PEDAGOGIK JIHATLARI

Abduraxmonova Robiya Adxamjon qizi
Xalqaro Nordik universiteti magistranti
abdurahmonovarobiya1992@gmail.com

ABSTRAKT: Mazkur maqolada umumta'lim muasassalarida liderlik xususiyatlarini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari bugungi bugungi globallashuv talablarini inobatga olgan holda bayon etilgan. Ta'lim-tarbiya jarayonida boshliqlarning liderlik qobiliyatning tutgan o'rni haqida so'z yuritilgan. Shuningdek maqolada rahbar va liderlik o'zaro farqli jihatlari tahlil qilingan.
Kalit so'zlar: Lider, liderlik, rahbar, xarizma, ta'lim-tarbiya, qobiliyat, boshqaruv.
ABSTRACT: In this article, the priority directions for the development of leadership qualities in educational institutions are described, taking into account the requirements of today's globalization. The role of leaders in the process of education and training was discussed. The article also analyzes the different aspects of leader and leadership.
Key words: Leader, leadership, charisma, education, ability, management.

KIRISH

Jahondagi globallashuv va ta'limning integratsiyalashuvi jarayonlarida ta'lim muassasasi rahbarlarining boshqaruv faoliyatida ijodiy yondashuv, zamonaviy bilim, ko'nikma, malakalari va kasbiy-ijtimoiy tayyorgarligini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunda ta'limga liderlik yondashuv asosida rahbarlarning raqobatbardoshligini oshirish, ularda ijodiy muhitni shakllantirish, kasbiy faoliyat sohalariga sog'lom muhitni yaratish orqali kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek, ta'lim sifatini ta'minlash va samaradorlikga erishish masalalari dolzarb yo'nalishlardan biri sifatida tadqiq etilmoqda. Ana shu nuqtai-nazardan ilg'or xorijiy tajribalar asosida boshqaruv faoliyatini modernizatsiyalash, rahbarlarning kasbiy faoliyatga tayyorgarlik holatlarini o'rganish, ijodiy ko'nikma va malakalarini shakllantirish, boshqaruv faoliyatida sog'lom va ijodiy muhitni yaratish mexanizmlarini takomillashtirishni taqozo etadi.

O'zbekistonda uchinchi Renesans poydevorini barpo etishdek ulug' maqsad qo'yilgan ekan, ta'lim menejmenti yo'nalishida rahbar kadrlar tayyorlashning sifat darajasini oshirish, hamda boshqaruv faoliyatiga bo'lgan talabni qamrab olish darajasini kuchaytirish bilan birga zamonaviy raqobatbardosh rahbarlarni tayyorlashga qaratilgan. Tub islohotlar jamiyatning maktab ta'limiga bo'lgan talabini qamrab olish darajasini ko'p jihatdan "Xalq ta'limi tizimini boshqarishning samarali mexanizmlarini joriy etish" kabi vazifalar belgilandi [1].

Ma'lumki, har qanday guruh, tashkilot, jamoada, bo'linmada tan olingan obro'-e'tiborga ega bo'lgan shaxs mavjud bolib, u mazkur tashkilotning faoliyatiga bevosita ta'sir o'tkazadi, bu o'zini boshqaruv harakatlari sifatida namoyon qiladi. Buni Amir Temurning "Azmi qat'iy, tadbirkor, hushyor, mard va shijoatli bir kishi mingta tadbirsiz va loqayd kishidan afzaldir", degan fikri ham tasdiqlaydi. Bugungi kunda biz bunday shaxslarni liderlar deb ataymiz.

Lider so'zi inglizcha "leader" - yetakchi, boshliq, rahbar biror siyosiy partiya yoki tashklilotning rahbari, yo'lboshchisi ma'nolarini anglatadi [5].

Bir qarashda liderlik rahbarlik kabi ko'rinishi mumkin. Qisman to'g'ri, ammo ularning o'zaro farqli jihatlari mavjud.

Birinchidan, lider har doim parda ortida va o'z-o'zidan aniqlanadi, rahbar esa rasmiy ravishda tayinlanadi.

Ikkinchidan, rahbar u bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan ma’lum bir guruh vakili bo‘lib, yetakchi, aksariyat hollarda, guruhdan ajraladi.

Uchinchidan, liderning asosiy sohasi - bu shaxslararo munosabatlar, rahbar esa rasmiy munosabatlardir. Ammo rahbarning ixtiyorida juda ko‘p tashqi ma’lumotlar mavjud, qonuniy sanksiyalarni qo‘llash mumkin, ya’ni u rasmiy shaxs. Ilmiy tilda guruhga kuchli va ta’sirchan ta’sir ko‘rsatadigan rasmiy rahbar, ya’ni uning ta’siri pozitsiyaga bog‘liq bo‘lsa, "bo‘ysunuvchilar" ga ta’sir qiladi.

Ushbu masalalar siyosiy darajagacha ko‘tarilib 2019 yil 24 apreldagi PF-5712-son “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” farmonda ham o‘z aksini topgan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Rahbarlarda boshqaruv qobiliyatlarni takomillashtirishga yo‘naltirilgan bilan bog‘liq tadqiqotlar jahonning yetakchi ilmiy markazlari va ta’lim muassasalari, jumladan, Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO, Shveysariya), Braziliya universiteti (Universidade de Brasília, Braziliya), Jon Kennadi boshqaruv instituti (John F. Kennedy School of Government, AQSh), Ural Federal universiteti (Rossiya Federatsiyasi), Davlat boshqaruv universiteti (Rossiya Federatsiyasi), “Saville Assessment” kompaniyasi (Buyuk Britaniya), A.Avloniy nomidagi pedagoglarni kasbiy rivojlantirish va yangi metodikalarga o‘rgatish milliy tadqiqot instituti(O‘zbekiston)da olib borilgan [7].

Mamlakatimizda boshqaruv tizimi, ta’lim tizimida innovatsion, strategik, funksional menejmentni shakllantirish masalalari R.Djuraev, J.Yo‘ldoshev, U.Inoyatov, S.Turg‘unov, M.Yuldashev, O.Xayitov, Ya.Ismadiyarov, A.Magrupov, N.Muxamedova, M.Saidov, M.Mirsolievalar; nosog‘lom muhitni keltirib chiqaruvchi pedagogik ziddiyatlarni kelib chiqish sabablari va ularni bartaraf etish bo‘yicha M.Axmedova, M.Davletshin, G‘.Shoumarov, S.Jalilova, X.Ibragimov, V.Karimova, D.Narziqulova, Z.Nishonova, E.G‘oziev, R.Samarov, A.Xoliqov, N.Safaev, G.To‘ychieva, N.Shermuxammedova, Sh.Mo‘minov, B.Qodirov, R.Sunnatova tomonidan o‘rganilgan [3, 4].

METODOLOGIYA

Tadqiqotda o‘quv-metodik, ilmiy adabiyotlarni o‘rganish va tahlil qilish, suhbat, pedagogik kuzatuv, test, cavol-javob, intervyu, pedagogik tajriba-cinov, matematik-ctatictik tahlil usullardan foydalanilgan.

Umumiy o‘rta ta’lim muassasasi rahbarining samarali boshqaruv faoliyatini shakllantirish tuzilmasi sog‘lom va ijodiy muhitni yaratish algoritmini jamoada turli toifadagi xodimlar bilan ishlashga doir ichki va tashqi ijtimoiy jarayonlarning ijtimoiy-pedagogik funksiyalari empirik darajasi bo‘yicha amaliy g‘oyalar ta’sirchanligiga hamda barqaror taraqqiyotga moyilligini aniqlashtirish asosida takomillashtirish ko‘zda tutilgan.

TADQIQOT NATIJASI

Umumta’lim muassasalari rahbarlaridagi liderlik qobiliyatlarini shakllantirish negizida quyidagi shaxsiyatga aloqador qobiliyatlar shakllantirish maqsadga muvofiqdir:

- insonparvarlik tamoyili - rahbarlarning ijtimoiy faolligi, ma’naviy barkamolligi, shaxsiy erkinligi, axloqiy fazilatlari, kreativlik va ijodkorlikni qo‘llab-quvvatlashni bildiradi;
- demokratlashtirish tamoyili - boshqaruvning asosiy vazifalarini hal etishda mustaqillikni rivojlantirish, hamkorlik va sherikchilikning turli shakllarini takomillashtirish, innovatsion faoliyat ishtirokchilari orasida ishonchni tarkib toptirishni bildiradi;
- individuallashuv tamoyili - rahbarlarni o‘z-o‘zini anglashga, o‘zo‘zini boshqarishga, o‘z-o‘zini nazorat qilishga, o‘z-o‘zini yo‘naltirishni bildiradi;
- rahbarlarni innovatsion faoliyatga yo‘naltiruvchi va yuksaltiruvchi tamoyil-innovatsion ta’lim sharoitida jamiyat ehtiyojlariga rahbarning boshqaruvchanligining mos kelishini bildiradi;

- innovatsion tamoyil - rahbarning yangilikka intilishi, ta'limning zamonaviy tendensiyalaridan xabardor bo'lishi va jamoa boshqaruvida yangiliklarni qo'llashini bildiradi;

XULOSA

Umumiy o'rta ta'lim muassasasi rahbari amaldagi umumiy o'rta ta'lim sohasidagi tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni; maktab faoliyati va uni rivojlantirishning iqtisodiy asoslarini, jamoani boshqarishning samarali usullarini; o'quv va tarbiya sifati, davlat ta'lim standartlari talablarini joriy qilish natijalari bilan bog'liq holda xodimlarni ma'naviy va moddiy rag'batlantirish tizimlari va metodlarini; kadrlarni tanlash va joy-joyiga qo'yish usullari, ularning malakasini oshirish va qayta tayyorlash tartibini; ta'lim muassasasi va o'qituvchilar faoliyatini tahlil qila olishni, ta'lim muassasasi faoliyatidagi muammolarni aniqlash va ularni hal qilishning samarali yo'llarini topishni; maktabni rivojlantirish dasturini ishlab chiqish, ta'lim muassasasini boshqarishning tashkiliy tarkibini tuzish, shartnomalar tuzishni; pedagogik jamoada qulay psixologik muhit yaratishni bilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda ta'lim muassasalari rahbarlarining liderlik xususiytalarini rivojlantirish uchun bugunda kunda mamlakatimizda barcha sharoitlar yaratilgan. Buni O'zbekiston Respublikasi "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risda"gi qonuni, "Ta'lim to'g'risda"gi qonunlarda o'z aksini topganligida ko'rishimiz mumkin. Ushbu normalarni amaliyotga tatbiq etish yoshlarda liderlik xususiyatlarini namoyon bo'lishida muhim rol o'ynaydi [2].

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Xalq ta'limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5538-son Farmoni. 2018 yil 5 sentabr.
2. K.Turaev Yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirish. Yangilanayotgan jamiyatda yoshlarning ijtimoiy faolligi: muammo va yechimlar. Respublika ilmiyamaliy konferensiyasi maqolalar to„plami. –T. 2020. 14-b.
3. Djuraev R.X., Turg'unov S.T. Ta'lim menejmenti: O'quv qo'llanma. –Toshkent: Voris, 2006. – 264 b.; Yo'ldoshev J.G'. Ta'lim yangilanish yo'lida. -Toshkent: O'qituvchi, 2000. -207 b.;
4. Inoyatov U.I. Teoreticheskie i organizatsionno-metodicheskie osnovы upravleniya kontrolya kachestva obrazovaniya v professionalnom kolledje. Diss...dok. ped.nauk. - T.: 2003. -327 s.;
5. O'zbek tilining izohli lug„ati. –T. "O„zbekiston milliy ensiklopediyasi" davlat ilmiy nashriyoti. 2013. 497-b.
6. https://www.ilo.org/global/research/lang--en/index.htm